

Prof. Dr. Şerife KARAGÖZOĞLU, Arş. Gör. Hülya KOÇYIĞIT

*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Hemşirelik Bölümü Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı*

ÖĞRENİM HEDEFLERİ

- ⟨ Bilim ve hemşirelik bilimi kavramını tanımlar.
- ⟨ Bilimsel bir disiplin olarak hemşirelik bilimini tartışır.
- ⟨ Paradigma kavramını açıklar.
- ⟨ Hemşirelikte paradigma ve metaparadigma sürecini analiz eder.
- ⟨ Hemşirelik biliminin gelişimindeki engelleri analiz eder.
- ⟨ Hemşirelik biliminin gelişimindeki olumlu etkenleri açıklar.

ANAHTAR TERİM VE KAVRAMLAR

- ⟨ Bilim
- ⟨ Modern Bilim
- ⟨ Postmodern Bilim
- ⟨ Teori
- ⟨ Paradigma
- ⟨ Metaparadigma
- ⟨ Uygulama
- ⟨ Uygulamalı Bilim
- ⟨ Hemşirelik
- ⟨ Hemşirelik Bilimi
- ⟨ Teori-Uygulama Boşluğu

1. GİRİŞ

Profesyonel hemşireler, başta hemşirelik teorileri olmak üzere hemşirelik araştırmalarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi konusunda öncülük etmişlerdir. Ancak bu süreçte hemşireliğin hemşirelik bilimiyle ilişkisi yeterince ele alınamamıştır. Hemşirelik araştırmalarından elde edilen sonuçlar hemşirelik bilimi ile ilişkilendirilmediğinde, üretilen bilgi hemşirelik uygulama ve çalışma alanlarından uzak kalmakta, teori ve uygulama arasındaki boşluk kapatılamamaktadır (1,2,3,4).

Bu bölüm, hemşirelik biliminin doğasını ve yapısını netleştirme çabalarının kapsamlı bir incelemesinden oluşmaktadır. Hemşirelik disiplini temel paradigması bakım olan eksende hem güçlü bir hem-

şirelik felsefesi oluşturmak, hem de hemşireliğin geleceğini inşa eden bilgi ve uygulamalarını sağlam bir zemine oturtmak için eylem ve düşünceyi birleştiren bilgi üretme yolculuğunda hızlı adımlarla yol almaya devam etmektedir. Bu yolculuk hemşireliğin onto-epistemolojisine yönelik daha fazla bilimsel araştırma, daha nitelikli hemşirelik uygulamaları ve daha güçlü-sağlam felsefelerin kazanılması ile hemşireliğin sağlık hizmetlerine benzersiz katkılarını arttırmaktadır. Bu bağlamda hemşirelik biliminin tüm boyutlarıyla anlaşılmasını hedefleyen bu bölümün, hemşirelik eğitimi ve uygulama alanlarındaki tüm öğrenci, uygulayıcı ve akademisyen hemşirelere rehberlik edeceği ve zihinlerinde oluşan bazı temel sorulara cevap oluşturacağı öngörülmektedir.

2. BİLİM

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde bilim; “evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim”, “genel-geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi” ve “belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci” olarak tanımlanmaktadır (5). Bilim, nesnelere ne olduğunun algılaması, şekil, boyut ve renk gibi niteliksel özelliklerinin bilinmesini sağlayan, duyu bilgisinin aksine, nesnelere anlam, içerik ve doğasıyla ilgilenen, insanın düşünsel soyutlama süreciyle elde edilen entelektüel bilgidir (1).

Bilim, fenomenler hakkında uyumsuzluk bulunmayan, kanıtlarla desteklenen birleşik bilgi bütünüdür. Bu bağlamda bilim, sistematik araştırmalardan kaynaklanan teorik bilgi sistemidir. Bilim, disiplin sorularını içerir ve disiplinin özünü oluşturan sorulara cevaplar sağlar (2,3,4). Bu cevaplar, farklı tasarım ve metodolojik yaklaşımlarla elde edilen verilerin sonuçlarına dayanan bilgeliği temsil eder (6). Bilim, gözlemlenen gerçekler ile ilgilenir, birbirine bağlı kanıtlanmış gerçekler veya sistematik olarak sınıflandırılmış bilgi, teori ve yasalar ile anlaşılır ve yeni gerçeğin keşfi için yanlışlanabilir hipotezlerin güvenilir yöntemler (bilimsel yöntem) ile test edilmesine dayanır (2).

Tüm tanımlardan yola çıkarak; bilimin, değişmeyen mutlak gerçek olarak kabul edilen şeyin peşinden gitmeyi içeren arama, bulma ve açıklama etkinliği olduğu ifade edilebilir. Ancak günümüz hemşirelik teorisyenleri arasında yer alan Parse bilimi statik veya mutlak gerçek dışında bir şey olarak tanımlamakta ve ileri sürdüğü İnsan Olma Teorisi kapsamında sürdürülecek araştırmalar için “Parseciencing” kavramı ile yeni bir bilim dili ve anlayışı ortaya koymaktadır. Parse tarafından Parseciencing, insan olma paradigmasını genişleten ve genel olarak disiplinler bilgisini geliştiren bir araştırma modu/tarzı olarak; diyalog kurma-ilgilendirme, damıtma-birleştirme ve buluşsal yorumlama basamaklarından oluşan insanı anlama ve insana dair bilgi üretme etkinliği olarak tanımlanmaktadır (7).

Bilimsel devrimlerin yapısı konusunda önemli katkıları olan Kuhn’a göre de “bilim süreklilik gös-

termez ve istikrar arz etmez, bilimsel süreç zaman zaman gerçekleşen devrimlerle kesintiye uğrar. Bu devrimleri bilim, temel kabullere ters düştüğü için, başlangıçta kabul etmek istemez ve bastırmaya çalışır. Ancak devrimler öyle bir hal alır ki, bilim bu devrimleri ve köklü değişimleri kabul etmek zorunda kalır. Daha önce köklü sayılan devrimler normal bilim haline gelir ve bilim insanları tarafından ortaklaşa kabul gören bir olgu olur. Kuhn, bu hali ile bilimin dogmatik bir inanç sistemi olduğunu söylemektedir (8).

3. MODERN VE POSTMODERN BİLİM ANLAYIŞI

Düşünce ve bilim tarihinde kısa bir yolculuk yaparsak; bu yolculukta insanoğlunun hakikati arama çabalarının varoluşundan itibaren devam ettiğini görürüz. İlk çağlardan beri “hakikate götüren yol” olarak nitelenen bir takım metodolojik yaklaşımlar ve bu yaklaşımların ürünü olan “bilgi” üretilmiştir.

Ortaçağ Batı dünyasında hakikati arama çabaları ağırlıklı olarak dinî bakış açısıyla şekillenmiştir. Ontoloji, ahlak, siyaset ve sanat gibi farklı düşünce alanlarında dinin hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Bilimsel faaliyetlerin kapsam ve sınırlarını da din ve onu temsil ettiğini söyleyen kilise belirlemiştir. Fakat ortaçağda başta akıl olmak üzere kendi doğal bilgi yetileri ve epistemik donanımını kullanarak hakikati arayan ve bulgularını çevresiyle paylaşan Galileo, Kopernikus, Bruno, Kepler gibi bilim insanları da olmuştur. Daha sonra modern bilim tarihine adlarını yazdıran bu ve bunun gibi diğer bilim insanların söyledikleriyle kilise ve din adamlarının söyledikleri zaman içinde çatışmaya başlamış ve çatışmalar halkın kafasında da kilise ve din ile ilgili kuşkuları tetiklemiştir (9,10). Tarihsel süreçte bu insanların düşünce ve yaklaşımlarının yavaş yavaş toplumda yaygınlık ve geçerlilik kazanmasıyla birlikte bilim anlayışı, kendisini din ve onun oluşturduğu geleneğin etki alanından kurtarmaya, bir anlamda bağımsızlığına kavuşmaya ve yerini yeni (modern) bir bilim anlayışına bırakmaya başlamıştır (11,12,13).

Modern bilim anlayışı; 17. yy’da Batıda Rönesans ile başlayıp, 18.yy. Aydınlanma çağıyla pekişen, 19. yy. pozitivistin sayesinde yaygınlaşarak globalleşme eğilimi gösteren ve nihayet 20. yy. Mantıkçı po-

zitivizmiyle zirve noktasına ulaşan ve son zamanlara kadar da etkisini sürdüren düşünceyi ifade eder (14). 17.yy'dan itibaren yavaş yavaş kendini göstermeye başlayan modern düşüncenin “hakikate giden yol” veya “hakikate götüren metot” olarak sunduğu şey, bilim olmuştur. Modern bilim anlayışının temel felsefesini “hakikate başka herhangi bir bilgiyle değil, ancak bilimsel bilgiyle ve ancak bilimsel yöntemle elde edilen bilgiyle ulaşılabileceği” oluşturmuştur (14,15). Bu bilim anlayışında; temel kriter dinin dogmaları veya kilise/din adamlarının sözleri değil, rasyonelliktir. Fakat modern bilim anlayışında karşılaşılan en önemli sorun “rasyonellik” ile neyin kastedildiği ve onun nasıl anlaşılacağı olmuştur. Nitekim bazı insanlar için akla uygun gelen bir şey, bazılarına uygun gelmemekte, hatta ilk anda akla uygun gibi görünen bir durumun daha derinlemesine bir araştırma yapıldığında hiç de akla uygun olmadığı anlaşılabilir. Modern bilim anlayışında yaşanan bu durum, metodik kuşkuculuk ve kanıt aramanın bilimsel yöntem ve faaliyetin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Metodik kuşkuculuk ve kanıt arama aslında rasyonelliğin içini doldurmaya yönelik bir çaba olmuştur. Ancak bu “rasyonalist kuşkuculuk” o derece ileriye gitmiştir ki, tıpkı akıl gibi doğal epistemik donanımın bir parçası olan ‘duyu ve algı’ yetileri de sorgulanmaya başlanmış ve hatta onlara da güvenilemez sonucuna varılmıştır (9,14,16).

Modern bilim anlayışı sadece yeni karşılaşılan, duyulan ve öğrenilen şeylere kuşku ile yaklaşma boyutunda kalmamış, bunun bir adım ileriye olan “eleştirel olma” özelliğini de kazanmıştır. Artık bu noktada eleştirelilik, modern bilimsel anlayışın en temel özelliklerinden biri olarak kabul edilmeye başlamıştır. Eleştirel bakış yaygınlık kazanıp, kimi zaman birbirinden farklı kimi zaman da birbirinin tam aksi iddialarla birbirini eleştiren çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkınca, rasyonellik odaklı hakikat arayıcılığı, bu çeşitlilik ve anlaşmazlığı ortadan kaldırmak üzere yeni bir ölçüt ya da metot arayışına girmiştir. Bu kapsamda “objektiflik” olmak üzere yeni bir ölçüt bulunmuş ve bu ölçüt modern bilimsel yaklaşımın vazgeçilmez bir niteliği olmuştur. Bilimsel objektiflik, hem obje ve olguya uygunluğu tespit etmede hem de genele açık bir test ve doğrulamayı sağlamada deney ve gözlem yapmayı gerekli kılmıştır. 18., 19. ve 20. yüzyıllarda objektiviteye dayanan bu modern bilim anlayışı hakim olmuş ve

özellikle de yeni teknoloji üretimi alanında, gittikçe artan bir ivme ile yeni başarıları beraberinde getirmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, artık tartışmasız kabul edilen modern bilimsel anlayış “hakikate giden yol” olduğu şeklindeki mütevazî duruşunu, “hakikate giden tek yol” olarak değiştirmiştir. Bu bağlamda, modern bilim anlayışı bilimi sadece bilimsel bilgi ve bilimsel yöntem ile özdeşleştirmiştir. Zaman içinde bu hegemonik yaklaşım karşı düşünce ve anlayışları tetiklemiş ve modern bilim anlayışına karşı postmodern bilim anlayışını gündeme getirmiştir (9,14,17,18)

Postmodern bilim anlayışı modern bilim anlayışının, başka yöntem, hakikat ve düşünme tarzlarına hayat hakkı tanımayan aşırılığına karşı bir reaksiyon ve bir “düşünce özgürlüğüne zemin hazırlama” hareketidir. 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan postmodernizm; mimari, felsefe, edebiyat, resim gibi alanlarda da kendini göstermiştir (13,14). Bu kavram 1960’lı yıllardan itibaren literatürde kullanılmaya başlamıştır. Postmodernizm; rasyonalizm, kapitalizm, pozitivizm, liberalizm gibi tüm kavramların karşısındadır. Postmodern bilim anlayışında rölativizm hakimdir. Rölativizmde rasyonellik değil, rasyonellikler söz konusudur. Bu yaklaşıma göre neyin hakikat, bilgi veya rasyonellik olduğu, nereden bakıldığına ve hangi kriterler ile ölçüldüğüne bağlıdır. Dolayısı ile postmodern bilim anlayışına göre her bilgi ve yaklaşım kendi şartları ile bağımlı, sınırlı ve görecelidir (11). Postmodern bilim anlayışı rölativizmin yanında çoğulcu ve aynı zamanda eşitlikçi bir düşüncedir. Aslında çoğulculuk rölativist tavrın, eşitlikçilik de çoğulculuk niteliğinin doğal bir sonucudur. Çünkü çeşitli hakikat, bilgi ve rasyonellik iddiaları arasında bir yargıda bulunmak için herhangi bir kriter olmadığında bu iddialar çoğunluk tarafından kabul görür ve herhangi birinin üstünlüğü de söz konusu değildir (14,17,18)

4. HEMŞİRELİK BİLİMİ

Hemşirelik, insan sağlığı ve hastalık süreçlerinin yönetiminde birey, aile ve topluma bakım hizmeti sunan profesyonel bir disiplindir (19). Hemşirelik; sağlığı geliştirmek, sürdürmek, hastalığın etkilerini azaltmak ve iyileştirmek için bireyleri, aileleri, toplulukları ve/veya toplumları desteklemek ve yardımcı olmaktır (2,20,21). Uygulamalı profesyonel

bir disiplin olan hemşireliğin, temel paradigması olan bakımın tüm boyutları için kanıtlar oluşturması ve oluşturduğu bilimsel bilgiyi sentezleyip, bir araya getirmesi hemşirelik bilimi olarak nitelendirilir (22). Hemşirelik bilimi, hemşirelik uygulamalarına rehberlik eden bilimsel bilgi birikimidir ve hemşireliğin bilgi özü hemşirelik bilimini oluşturur (23,24). Post modern bilim bağlamında insan, sosyal ve doğa bilimlerinden gelen epistemiyolojik bilgi birikimi başlangıçta hemşirelik bilimine temel oluşturmuştur. Bununla birlikte, başka alanlardaki bilgilerle (estetik, teknik, felsefe, ahlak, sezgi, gelenek, popüler bilgi, kişisel deneyim ...) hemşireliğin bilimsel bilgisinin birleşimi hemşirelikte bilgi ekolojisini güçlendirmiştir (22). Hemşirelik bilimi; teorilerde tanımlandığı gibi birey ve çevreye odaklanan, hemşirelik disiplinin amaçları ve değerleri doğrultusunda birden fazla sorgulama yöntemiyle ulaşılan ve ilgili uygulama alanındaki temel bilimlerle entegre edilen bilgi birikimidir. Hemşirelik alanına özgü olarak geliştirilen bilim, bireylerin sağlığını iyileştirmeye ve geliştirmeye katkıda bulunmaktadır (25).

KİLİT NOKTA

Hemşirelik bilimi, hemşirelik uygulamalarına rehberlik eden bilimsel bilgi birikimidir ve hemşireliğin bilgi özü hemşirelik bilimini oluşturur.

Hemşirelik, temel veya uygulamalı bir bilimdir. Ancak bu konuda “Hemşirelik temel bir bilim midir?” yoksa “Hemşirelik uygulamalı bir bilim midir?” ile ilgili sınırları belirlenmiş kesin bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu durumda hemşirelik liderlerinin hemşirelik disiplinini tanımlayabilmelerine yönelik tam bir netlik olmadığı görülmektedir (24,26). Temel bilimler, bilgiye özgü, birden fazla dünya görüşünden oluşan ve tanımlanabilir bir varoluşu ortaya çıkaran benzersiz bilgi birikimlerinden oluşur. Dünya görüşleri, yeni ve farklı ürünler yaratan öncül kavramların bir sentezinden doğmuştur. Her dünya görüşü, araştırma, eğitim ve uygulamaya rehberlik eden varsayımlarda ve ilkelerde belirtilen belirli bir ontolojik-epistemolojik-metodolojik uyumu ortaya koymaktadır. Matematik, fizik, kimya, biyoloji ve astronomiyi kapsayan bilimler topluluğuna temel bilimler denir. Diğer bilim dal-

larına ‘temel’ oluşturdukları için bu adla anılırlar. Bu bağlamda bazı hemşire araştırmacı, eğitimci ve uygulayıcılar hemşireliğin temel bir bilim olduğuna inanmakta ve sürekli olarak disipline özgü mevcut hemşirelik teorilerinin üretimi ve kullanımını teşvik etmektedir. Uygulama ortamlarında hemşireliğe temel bir bilim olarak değer veren bu hemşirelik liderleri eğitim, uygulama ve politika geliştirmeye rehberlik edecek olan hemşirelik teorilerinin önemine vurgu yapmaktadır (26).

Uygulamalı bilimler ise, beşeri bilimler ve farklı bilimlerden alınan kavramların disipline özgü kuram, kültür veya metodolojiler ile sentezlenmesiyle oluşturulan bir karışımdır. Araştırma, eğitim ve uygulama temel bilimler ve beşeri bilimlerden gelen teoriler tarafından yönlendirilmektedir. Farklı kaynaklardan gelen bilgi çeşitliliğinin olması nedeniyle uygulamalı bilimlerin daha zengin olduğuna dair bir inanç bulunmaktadır. Uygulamalı bilimlere verilecek örnekler arasında mimarlık, tarım, ekonomi, beslenme ve sosyal hizmetler gibi bilim alanları sıralanabilir. Bu bağlamda bazı hemşire araştırmacı, eğitimci ve uygulayıcılar hemşireliğin uygulamalı bir bilim olduğuna inanmakta ve uygulamalı bilimlerin diğer bilimlerin çeşitli teorik kombinasyonlarından oluştuğunu ileri sürmektedir (26).

4.1. Temel Bilimlere Dayalı Uygulama Bilgisi

Bilimdeki hızlı gelişmeler hemşire akademisyenleri disiplin perspektifinden uygulamada kullanılmak üzere yeni hemşirelik bilgisinin yaratılmasına yönelik önemli sorular sormaya yöneltmiştir. Bu sorulardan bazıları şunlardır: Genomik, biyolojik, davranışsal, sosyal, biyomedikal ve yönetim bilimleri de dahil olmak üzere yaşam bilimlerinde yeni bilgiler hemşirelik bilgisine nasıl entegre edilebilir? Bu entegrasyonu oluşturmak için ne tür stratejiler kullanılabilir? (26)

Hemşirelik uzun süredir diğer bilimlerin ürettiği bilgiyi hemşirelik bilgisine entegre etmiştir (24,26,27). Ancak bilgi teknolojisindeki gelişmelerle birlikte bilimlerin hem derinlemesine hem de hızlı gelişimi, bu bilimlerden hemşireliğe entegre edilebilecek bilgilerin alınmasını zorlaştırmıştır. Bu durum hemşirelik bakış açısını bir kenara koyarak sadece diğer alanlardan hemşireliğe bilgi aktarmak olarak algılanmamalıdır. Örneğin, biyoloji bilgisi-

ni hemşirelik biliminin psikososyal ve davranışsal yönleriyle birleştirmek, hemşireleri insanı sağlık ve hastalıkla ilgili derinlemesine, çok boyutlu, dinamik bir anlayış ile ele almaya yönlendirecektir. Hemşireler diğer bilimlerden hemşireliğe entegre etmek istedikleri teori ve uygulama bilgisini şu gibi sorular sorarak belirleyebilirler: Bu bilgi uygulamada kullanmaya ne kadar hazır? Bu bilgi uygulama gerçekleri ile ne kadar uyumlu? Temel bilim bilgisi hemşireliğin merkezi ve birleştirici hedefleriyle uyumlu mu? Hemşirelerin bu bilgiyi entegre edebilecek yetenek ve yetkinlikleri ne düzeyde?

Hemşireler diğer bilimlerden hemşireliğe teori ve uygulama bilgisi entegre ettikleri gibi, aynı zamanda hemşire bilim insanları da ürettikleri bilimsel bilgi ile temel bilimlerin bilgi gelişimine katkıda bulunabilmektedir (25,27). Hemşirelik alanında üretilmiş bilgi, insan sağlığı sorunlarıyla başa çıkmada diğer disiplinlerden bilim insanları ve uygulayıcılara da yardımcı olabilmektedir. Buradaki temel nokta, her disiplinin hizmet hedeflerine ulaşmada alan bilgisini üretebilmesi, diğer disiplinler tarafından üretilen bilgiyi alana entegre ederek alana özgü bilgi birikimini güçlendirebilmesi ve bu bilgi birikimini uygulamaya yeterince yansıtabilmesidir (27). Bu bağlamda hemşirelerin disiplin hedeflerine ulaşması ve kendisinden beklenen hemşirelik hizmetlerini birey/aile/topluma sunabilmesi için sağlık alanda var olan bilimsel bilgi birikimine odaklanması gerekmektedir (24,26).

KİLİT NOKTA

Hemşireler, toplumdaki en iyi uygulamaların benimsenmesine yardımcı olmak ve hemşirelik bilimini ihtiyaç duyulan her ortama ulaştırmak için diğer sağlık disiplinleri ile işbirliği yapmalıdır.

Hemşireler, bakıma yönelik üretilmiş bilgileri geliştirmek ve güçlendirmek için tüm akademik kaynaklardan olabildiğince yararlanabilmelidir. Hemşirelik bilimini güçlendirmek için daha önce listelenen sorulardan başlayarak tüm sağlık disiplinlerine yönelik bilgileri değerlendirebilecek yeterliliğe sahip hemşirelere ihtiyaç vardır. Sağlık alanındaki teorik bilginin uygulamaya aktarılması ancak bu klinisyen hemşireler ile mümkündür. Bu bağlamda teorisyen ve klinisyen hemşireler arasında yaratıcı

iletişim yollarına gereksinim vardır. Hemşireler, toplumdaki en iyi uygulamaların benimsenmesine yardımcı olmak ve hemşirelik bilimini ihtiyaç duyulan her ortama ulaştırmak için diğer sağlık disiplinleri ile işbirliği yapmalıdır (25,27).

KİLİT NOKTA

Hemşireler diğer bilimlerden hemşireliğe teori ve uygulama bilgisi entegre ettikleri gibi, aynı zamanda hemşire bilim insanları da ürettikleri bilimsel bilgi ile temel bilimlerin bilgi gelişimine katkıda bulunabilmektedir.

4.2. Uygulamalı Bir Bilim Olarak Hemşirelik

Toplum, insan ve dünyaya ilişkin konular gözlem ve deneyin ötesinde kavramsal bir çerçevede kuramsal olarak yorumlandığında bu tür düşünme biçimlerine spekülative düşünme felsefesi denir. Bu bağlamda bilimler genel olarak spekülative bilimler ve uygulamalı/pratik bilimler olarak gruplandırılmaktadır. Spekülative bilimler, belirli alanlarda bilgiyi artırmaya yönelik doğada bulunan varlıklarla ilgilenen fizik bilimleri (kimya ve fizik), yaşam bilimleri (biyoloji) ve insan bilimleri (antropoloji ve sosyoloji) olarak tanımlanmaktadır. Uygulamalı bilimler ise bazı pratik sonuçların anlaşılması ve elde edilmesi için gerekli bilgi alanlarını tanımlamak ve açıklamak için geliştirilmiştir; örneğin hekimlik ve hemşirelik, insan sağlığının sürdürülmesi, korunması ve hastalık durumunda iyileştirilmesine odaklanan uygulamalı bilimlerdir (1).

KİLİT NOKTA

Hemşirelik, insan sağlığının sürdürülmesi, korunması ve hastalık durumunda iyileştirilmesine odaklanan uygulamalı bir bilimdir.

KİLİT NOKTA

Hemşirelikte teorik bilgi üretimi, uygulama alanlarında hemşirelik bakımının sağlanması ve hemşireliğe yön verilmesinde temel bir gerekliliktir.

4.2.1. Hemşirelik Bilimi

Uygulamalı bilimler, yapılacak profesyonel hizmete yönelik bilginin geliştirildiği bilimlerdir. Bu anlamda uygulamalı bilimler, bilgiyi geliştirme amacının “sadece bilmek” olduğu olan teorik bilimlerle çelişir (28). Uygulamalı bilimlerde, uygulayıcı (hemşireler, doktorlar, mühendisler) eylemlerinin bilimsel bilgi, sanat veya tekniklerle desteklenmesine gereksinim duyulur. Bu bağlamda, hemşirelik hem bir bilim hem de bir sanat olarak ifade edilmekte ve bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmektedir. Bilimsel bir disiplin olarak hemşirelik; teori, uygulama, araştırma ve eğitim ayakları ile güçlü bir şekilde varlık göstermektedir. Hemşirelik; bilgi ile ilişki kuran zihinsel bir faaliyet, uygulamasında beceri isteyen bir sanat ve bir meslek anlamına gelen uygulamalı bir bilim olarak tanımlanmaktadır (1,24). Hemşirelikte teorik bilgi üretimi, uygulama alanlarında hemşirelik bakımının sağlanması ve hemşireliğe yön verilmesinde temel bir gerekliliktir. Bu doğrultuda uygulamalı hemşirelik biliminde bilgi üretme süreci temel olarak iki boyutta gerçekleşmiştir: (1) Uygulama becerisi ve deneyimlerden gelen uzman bilgi üretimi ve (6) Bilimsel çalışmanın ürünü olan, açıklama ve nedensel ilişkileri ortaya koyan teorik bilgi üretimi (24, 28).

KİLİT NOKTA

Bilimsel bir disiplin olarak hemşirelik; teori, uygulama, araştırma ve eğitim ayakları ile güçlü bir şekilde varlık göstermektedir.

Hemşirelik disiplininde pek çok bilgi, mantık yürütme, sınama, yanılma, deneyimler, geleneksel yol ve otoritelerle elde edilmiştir. Hemşireler var olduklarından bu yana gözlemlerine ve deneyimlerine dayalı pek çok problem çözmüşlerdir. Ancak hasta bakımında her yeni durum için bu kararlar genellenemez. Bireysel deneyimler öznel değerlerle şekillenir. Bazen seçenekli çözüm yollarına başvurarak sorunlar başarı ile çözümlenebilir. Ancak bu yollar kullanışlı olsa da etkili olmayabilir. Çünkü yöntemler dizgeli olmayıp, gelişigüzedir. Problemler sürekli olarak mantıksal düşünme süreçleri ile çözülmeye çalışılır. Aslında mantıksal sorgulama ve neden sonuç ilişkisi kurma bilimsel araştırmanın

önemli bir boyutudur ve bu bağlamda hemşireliğin bilimselleşme yolunda bilinçli bilgi üretimine gereksinimi vardır (24).

Hemşire akademisyenler, hemşire teorisyenler ve hemşire araştırmacıların çabaları sıklıkla teorik bilgi üretimine odaklı iken, hizmet alanlarında bulunan hemşirelerin çabaları uzman bilgi üretimi yönündedir. Günümüzde profesyonel eğitimde bilimsel bilgiye çok fazla ilgi varken, bu ilginin çok az bir kısmını uygulama bilgisi oluşturmaktadır. Bu anlamda uygulamada özellikle “uzman” uygulayıcıların (hemşirelerin) olması önemlidir (24,28). Uzman uygulayıcılar gizli bilgiyi açığa vurarak önemli bir görevi yerine getirirler. Uzman hemşireler özellikle ne yapıldığını tanımlayabilen, neleri yapabileceklerini tartışabilen ve bunun için etkin ortamlar yaratabilen hemşirelerdir. Öyküden elde edilen iç görüşü ve bilgi, uzman hemşirelere güç verebilir. Uzman hemşireler uygulamanın gelişimine koçluk eden hemşirelerdir. Uzman hemşireler hasta bakımını daha iyiye götürmede iyi bir iletişim becerisine sahip olan profesyonellerdir. Uzman hemşireler, kendi yetkin klinik bilgilerini, becerilerini, zekalarını, sezgilerini hasta yararına eyleme dönüştürürken, inançlarını ve güçlü iletişim becerilerini hasta bakımını daha iyiye götürmek için meslektaşlarını etkilemede ve onlara liderlik etmede kullanan hemşirelerdir. Deneyimli, uzman hemşirelerle araştırmacı hemşirelerin işbirliği halinde çalışarak araştırmalar yapmaları, hem uzman hemşirenin deneyim ve sezgileriyle elde ettiği bilgilerin bilimsel bilgi haline gelmesini, hem de uygulama alanında kullanılacak bilgilerin üretilmesini sağlayabilir. Aynı zamanda uygulamaya araştırma ve araştırma kültürünün yerleştirilmesinin en geçerli yolu akademisyen ve uygulayıcı hemşirelerin birlikte yapacağı eylem araştırmaları olabilir (1,24).

KİLİT NOKTA

Uygulamaya araştırma ve araştırma kültürünün yerleştirilmesinin en geçerli yolu akademisyen ve uygulayıcı hemşirelerin birlikte yapacağı eylem araştırmalarıdır.

Teorik bilgi hemşirelik biliminin temelini oluşturan bilgidir (23).Teori, hemşirelere bakım verdiği bireylerin durumlarını değerlendirme, bakım sürecinde

elde ettiği yüzlerce veriyi organize etme, analiz etme ve bilgiyi açıklama olanağı sağlar. Nitekim teorilere dayalı bir bakış açısı hemşireye, amaçlı bir şekilde ve uygun aktiviteler sergileyerek bireyin bakımını planlama ve uygulama olanağı getirmiştir. Hemşireler uygulamalarını amaçlı ve sistematik olarak yerine getirdiklerinde daha etkin, kendi bakımının sonuçları üzerinde daha kontrol sahibi ve diğer sağlık disiplinleriyle daha çok iletişim içinde olan bir konuma gelmiştir. Sezgileri ve aklıyla kendini ortaya koyan ve aynı platformda buluşan uzman araştırmacı ve uygulayıcılar hemşireliğin sanat ve bilim boyutunu birleştirerek hemşirelikte bilimselleşmeye ivme kazandırmıştır (24,29).

KİLİT NOKTA

Hemşireler, eğitim sürecinde ve ilerleyen mesleki yaşamında öğrendiği bilimsel bilgiyi bireyin bakımı ile ilişkilendirerek kullanabildiğinde hemşirelik bilimi ve sanatının sentezinden söz edilebilir.

KİLİT NOKTA

Sezgileri ve aklıyla kendini ortaya koyan ve aynı platformda buluşan uzman araştırmacı ve uygulayıcılar hemşireliğin sanat ve bilim boyutunu birleştirerek hemşirelikte bilimselleşmeye ivme kazandırmıştır.

4.2.2. Hemşirelik Uygulaması

Hemşireliğin kökenine bakıldığında başlangıçta hemşireliğin daha çok hastaların temizlik ve beslenme yönüyle ilgili olduğu görülmektedir (30). Günümüzde ise hemşirelikte artan bilgi birikimi sonucunda girişimler kanıta dayalı uygulamalar haline dönüşmüş, hemşirelik büyük bir değişime uğramış ve bilimsel boyutta önemli ilerlemeler kaydetmiştir (20, 21). Bir uygulama bilimi olarak kabul edilen hemşirelik, kendine yetemeyen birey, aile ve topluma bir yardım mesleğidir. Sağlanan yardım bakım uygulamaları olup, temel olarak bağımsızlık hedefinin gerçekleştirilmesine yöneliktir (28). Hemşirelik biliminin amacı, hemşirelerin bakım eylemlerini disiplinler arası bir ortamda bilimsel ve sistematik bir düzeye taşımaktır (31). Uygulamalı bir bilim olan hemşirelik disiplininde, bilimsel bilgi

hemşirelik bakımının iyileştirilmesine katkıda bulunmakta ve hemşirelik uygulamalarına rehberlik etmektedir (23,31). Diğer bir taraftan da hemşirelik uygulamaları bireye özgü ve benzersiz olup, her bir uygulama birey için belirli bir zaman diliminde ve belirli bir yerde gerçekleştirilmektedir (28). Bu bağlamda hemşirelik bilimi, hemşireliğin gerçek bilgi özünü oluştururken (32), bireye özgü gerçekleştirilen hemşirelik uygulamaları da hemşireliğin sanat boyutunu oluşturmaktadır (33) (Bakınız Bölüm ... Hemşirelik Sanatı). Hemşireler, eğitim sürecinde ve ilerleyen mesleki yaşamında öğrendiği bilimsel bilgiyi bireyin bakımı ile ilişkilendirerek kullanabildiğinde hemşirelik bilimi ve sanatının sentezinden söz edilebilir (30,33).

Hemşirelik uygulamalarının bilimsel bilgiye dayandırılmasının temel koşulu ve önceliği olay ve olgulara sorgulayıcı bir yaklaşım sergileyerek, bilginin uygulama ortamları içinde ve bilimsel yöntem ışığında oluşturulmasıdır. Bu doğrultuda uygulama ortamlarında verilen bakıma ve bireylerde gözlenen sonuçlara yönelik araştırılabilir sorular sorulur, hipotezler çıkarılır, var olan teorilerle problemlere kavramsal bir çerçeve çizilir ve teorileri geliştiren veya rafine eden çalışmalar düzenlenerek, hipotezler bilimsel yöntem ışığında test edilir. Bu kapsamda hem teori, hem de uygulama hemşirelik bilim ve sanatını oluşturan ana unsurlardır. Uygulamaya dönük araştırmalar hemşireliğin teorisi ve pratiğini birleştirmeye yardım etmekte ve temel paradigmaları boyutunda hemşireliğe gerçek bir profesyonel nitelik kazandırmaktadır (23).

5. PARADİGMA

Paradigma bilimle iç içe bir kavramdır. Araştırılan fenomenin varlık felsefesi (ontolojik), bilgi felsefesi (epistemolojik) ve yöntem bilimi (metodolojik) perspektifine rehberlik eden (34) paradigma kavramı; bilim adamlarının hangi deneyleri nasıl yapacaklarını, hangi sorunları öncelikli kabul edeceklerini, hangi soruları soracaklarını belirlemesinde öncülük ederek bilimin ne olması gerektiği ve bilimsel bilgiye nasıl ulaşılabileceğini gösteren bir yol haritasıdır (8,35). Paradigma, göstermek, sağlamak ve maruz kalmak anlamına gelen "Paradeiknumi" fiilinden türetilen örnek, şablon veya model anlamına gelen Yunanca "Paradigma" kelimesinden gelmektedir. Terimin teorik fikirlerde modern kul-

lanımı 1962’de Amerikalı yazar Thomas Kuhn tarafından başlatılmıştır. Kuhn “Paradigmayı”, doğayı sorgulayarak, doğada bir ilişkiler bütünü elde etmek için gerekli tüm inançları, kuralları, değerleri, kuramsal veya deneysel araçları da kapsayan kabul görmüş bir model, bilimsel bir devrim olarak tanımlamaktadır (8). Kuhn, paradigmanın akademik yeterlilik için bir çerçeve sağlayan bilimsel bir başarı olduğuna inanır. Bunu fikirlerin bir yansıması olarak görür ve paradigmayı bilim topluluğu veya aynı disipline sahip insanları birleştiren bir odak noktası olarak tanımlar (35).

Kuhn, bilimsel paradigmaların çalışma sorularını, görüşme metodolojisini, veri toplama yöntemlerini ve çalışma sonuçlarının yorumlanmasını belirlediğini savunmuştur. Paradigmalar, bireysel davranışları, sosyal fenomenlerin etkilerini ve profesyonel grupların tutumlarını şekillendirmektedir. Bu nedenle paradigmalar mesleki eğitim, felsefe, ahlak ve etik ilkeler için bir rehber görevi görmektedir (36).

KİLİT NOKTA

Paradigmanın varlığı bilimlerin doğal işleyişini kolaylaştırır. Temel bir paradigma ile, alana özgü araştırmalar amaçlı ve sistematik hale gelir ve uygulamada daha az soru cevapsız kalır.

5.1. Hemşirelik ve Paradigma

Her gelişmiş veya gelişen bilim dalının bir odağı, bu bilim alanında bilim adamlarının neyi araştırıp çalıştığını belirleyen uygun bir nesnesi ve sınırları vardır (1). Bilim dalının nesnesi, o bilim dalının doğa veya insan ilişkileri dünyasındaki yerini, çalışma metodolojisini ve programını da tanımlayan bir çerçeve oluşturur (1,35). Bu bağlamda hemşirelik paradigma tanımlaması Kuhn’un paradigma tanımlaması ile örtüşmekte (35) olup, hemşireliğin bir bilim olarak görülmesi, araştırmacıların çalışma nesnesini gözlemlmeleri ve analiz etmeleri için bir rehber olması açısından bir paradigma etrafında organize olması çok önemlidir (34).

Hemşirelikte paradigma, alana özgü kuram, kavramsal model ve hemşirelik felsefesini doğrudan etkilemektedir. Bu kapsamda hemşireliği bir bina olarak düşündüğümüzde; binanın temelini hem-

şirelik felsefesi, sınırları ve hedeflerini hemşirelik paradigmaları oluşturur. Binanın dış duvarlarını hemşireliğin kavramsal modelleri simgelerken, iç duvarlarını hemşirelik teorileri temsil eder. Binanın betonunu hemşirelik bilgisi, bütünlüğünü ise hemşirelik gözlem ve uygulamaları oluşturur (35,36,37). Paradigmanın varlığı bilimlerin doğal işleyişini kolaylaştırır. Temel bir paradigma ile, alana özgü araştırmalar amaçlı ve sistematik hale gelir ve uygulamada daha az soru cevapsız kalır (35). Bu bağlamda hemşirelik de, genel sağlık politikası içinde “bakım” paradigmasına hizmet edecek şekilde uygulamalarını şekillendirmiş, sağlık sistemindeki diğer profesyonellerle eşit haklara sahip olmuş ve bakım alanında yetkin hale gelmiştir (37).

KİLİT NOKTA

Paradigmalar mesleki eğitim, felsefe, ahlak ve etik ilkeler için bir rehber görevi görmektedir.

5.1.1. Hemşirelik Bilgisinin Bileşenleri: Metaparadigma

Bir metaparadigma, bir disiplinin temelde fenomenlerini tanımlayan evrensel kavramlar, kavramları tanımlayan ve kavramlar arasındaki ilişkileri belirten evrensel önermeler olarak tanımlanmaktadır (38). Metaparadigma, belirli bir disiplinin odak nokta ve temel parametrelerini belirler (35). Metaparadigmalar veya baskın paradigmalar, bilimsel bir disiplinin genel parametrelerinin haritasını çıkarır ve bilimsel çabalara odaklanır. Metaparadigmalar, araştırmacılar için spesifik paradigmalar içerebilir (6).

Bir metaparadigmanın kavramları ve önermeleri son derece soyuttur. Bu anlamda araştırma ve uygulama faaliyetleri için kesin bir yön sağlamaz. Bundan ziyade metaparadigmanın işlevi, disiplinin temel konusunu belirlemektir (38). Hemşirelik insanla ilgilenen bir bilim olduğu için insanın çok boyutlu doğası gereği aynı anda birçok paradigmaya sahiptir (35). Hemşirelik metaparadigmaları hemşirelik mesleğinin odağını tanımlar ve hemşirelik bilgisi, teorisi ve uygulamasının temelini oluşturur. Hemşirelik metaparadigması, hemşireliğin profesyonel bir disiplin olarak birleştirici odak noktasını ifade eder, hemşireleri profesyonel bir anlayışa

doğru yönlendirir ve hemşirelik uygulamasının nasıl iyileştirilebileceğini belirler (39), hemşirelik disiplininin geliştirilmesi, onaylanması ve tanınmasına hizmet eder (40).

KİLİT NOKTA

Hemşirelik bir sağlık bilimi ve temel paradigması bakım olan bir sağlık disiplindir.

Hemşireliğin dört metaparadigması bulunmakta olup, bunlar; insan, sağlık/hastalık, çevre ve hemşireliktir (6, 35, 36, 38, 39, 40). Bu metaparadigmalar, hemşirelik uygulamasının bireyin sağlığını nasıl etkilediğini ve bireyin sosyal ve fiziksel ortamlarının da sağlık deneyimlerini nasıl etkilediğini açıklayan zengin bir bilgi birikimi oluşturmaya hizmet eder (39). Bu dört metaparadigmaya ek olarak günümüzde, hemşirelik metaparadigmasının farklı versiyonları da sunulmuştur. Örneğin; hemşirelik disiplininin temellerini sağlamlaştırmak ve bilgi üretimini desteklemek, profesyonel uygulamalar ve eğitim programlarını güçlendirmek için disiplinin en üst düzeyde dört kavramına beşinci bir kavramın, yani beden/vücut metaparadigmasının eklenmesi önerilmektedir. Vücut kavramsal tutarlılığı sağlamak için 4 temel metaparadigma arasında bir tür bağlantı görevi üstlenmektedir. Vücut olmadan dünyada hiçbir varlığın gerçek anlamda bir eylem ortaya koyamayacağı önermesi bu metaparadigma-yı güçlendirmektedir (40).

KİLİT NOKTA

Hemşirelikte araştırmalar başlangıçta uygulama için gerçekte gereksinim duyulan ve hemşireliğin özü olarak tanımlanan bilgiyi oluşturmaya hizmet edememiş ve sonuç olarak “hemşirelik nedir” (uygulama) ve “ne olmalıdır” (teori) arasında bir boşluk doğmuştur.

6. HEMŞİRELİK BİLİMİNİN GELİŞME-SİNDEKİ ENGELLER

Hemşirelik bir sağlık mesleği olarak küresel çapta temellerini güçlendirme çabası içindedir. Hemşirelik mesleği, son yıllarda ekonomik, yönetsel, teknolojik, tıbbi ve hastane temelli uygulamalar ve

sağlık politikalarının değişimi ile birlikte disiplinin temelini koruma ve sürdürme çabasını daha da artırmıştır. Hemşirelik artık, geleneksel örüntüsü içinde sağlık kurumlarında direktife dayalı rutin bakım uygulamalarını yerine getirmekten çok daha fazlasıdır. Hemşirelik bir sağlık bilimi ve temel paradigması bakım olan bir sağlık disiplindir. Hemşirelik bilimi, “insan sağlığının geliştirilmesi, sürdürülmesi için gerekli ve yeterli koşullar” ile ilgilenir. Hemşirelik; bireylerin, ailelerin ve toplulukların sağlık ve hastalık deneyimlerini; sağlığı koruma ve sürdürmeye yönelik hemşirelik girişimleri ve sonuçlarını; hemşirelik sistemleri ve bakımın kalitesini; ulusal ve uluslararası düzeyde sağlık politikaları ve ekonomik süreçleri ele alır (19). Bununla birlikte hemşirelik uygulama alanlarında hala çoğunluk tarafından kabul edilen paradigmalar sınırlı (34) ve üretilen teorik bilgi ile uygulama arasındaki boşluk büyüktür.

6.1. Hemşirelikte Teori - Uygulama Arasındaki Boşluk

Uygulamalı bir sağlık bilimi ve disiplini olan hemşirelik, hizmet alanında çok geniş bir çerçeveye sahiptir (19). Bu çerçeve halk sağlığı hemşirelerinin sağlığı geliştirme ve sürveyans faaliyetlerinden yoğun bakım hemşirelerinin yaşam desteği müdahalelerine kadar geniş bir yelpazedeki hemşirelik uygulamalarını kapsar (27). Böyle geniş bir çerçevede bakım ve iyileştirme eylemlerini üstlenen hemşirelerin daha iyi eğitilmiş, daha bilgili ve daha ileri bakım becerileriyle donanımlı olması gerekir (20,21,31).

Hemşirelik araştırmalarının primer amacı, uygulama için gereksinim duyulan bilginin ortaya çıkarılması ve geçerli kılınmasıdır (23, 24). Hemşireliğin teorik bilgisi uygulamanın temelini oluştururken, uygulama ortamı teorik bilginin uygulandığı koşulları belirlemektedir (1,28,41,42). Bununla beraber hemşire araştırmacılar geçmişte hemşirelik uygulamalarına uzak kalmıştır. Nitekim 1950’lerden sonra başlayan hemşirelik araştırmaları başlangıçta hemşirelik eğitimine odaklanmış ve ancak 1970’lerden sonra klinik uygulamalara yönelebilmiştir. Hemşirelikte araştırmalar başlangıçta uygulama için gerçekte gereksinim duyulan ve hemşireliğin özü olarak tanımlanan bilgiyi oluşturmaya hizmet edememiş ve sonuç olarak “hemşirelik nedir” (uygu-

lama) ve “ne olmalıdır” (teori) arasında bir boşluk doğmuştur (24).

KİLİT NOKTA

Günümüzde klinik eğitimcilerin özellikle klinik ortamlarda teori ve uygulama arasında bağlantıyı sağlama ve hemşirelik öğrencilerine bu bağlantıyı kurmalarında rehberlik etme rolleri yaşamsal bir önem kazanmıştır.

Literatürde hemşirelik eğitiminde de teori ve uygulamalar arasında açık bir boşluk olduğu ifade edilmektedir (23,29,41,43,44). Bu boşluk öğrenci hemşirelerin teorik sınıf derslerinde öğrendikleri hemşirelik bilgisi ile klinik ortamlarda deneyimledikleri hemşirelik uygulamaları arasındaki tutarsızlık olarak tanımlanmaktadır (43). Hemşirelik eğitim sistemi, çeşitli ortamlarda görev yapabilecek yetkin ve bağımsız hemşireler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu ancak, teori ve uygulamalar arasında güçlü bir bağ ile başarılabilir (44). Günümüzde teorik bilgi ile hemşirelik uygulamaları arasında bağlantı kurmadaki zorluklar hemşirelikte endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Oysa hemşireliğin bilimselleşmesi yolunda uygulamadan üretilen hemşirelik teorilerinin ideal temeller olarak ele alınması ve bu teorilerin tekrar güncel uygulamaya aktarılması büyük önem taşımaktadır (45).

Araştırma, bir bilimin özelliklerinin ortaya konulduğu yöntemler ile gerçekleştirilir. Ancak geçmişten günümüze kadar hemşirelik gibi uygulamalı bilimlerde mantığa uygun pozitivist felsefenin egemenliği teori ve uygulama arasında uyumsuzluğa neden olmuştur. Pozitivizmin özünde deneylerle neden sonuç ilişkisini ortaya koymak vardır. Mantığa uygun pozitivist yaklaşımla elde edilen bilgiler holistik bir bakım hizmeti veren hemşirelik için tek başına yeterli olamamaktadır. Hemşireliğin özü olarak düşünülen bakım olgusunda deneyle ortaya konulamayan insana özgü iletişim örüntüleri, değer, inanç ve anlayışlar vardır. Bu anlamda geleneksel deneysel yöntemler hemşirelik olgusunu ortaya koymada sınırlı kalmış (24,42) ve hemşirelik uygulamalarının çoğu araştırmaya dayandırılmamıştır. Hemşirelikte bu sınırlılığı ortadan kaldıracak, teori ve uygulama arasındaki boşluğu dolduracak farklı araştırma yöntemlerine gereksinim doğmuş ve bu anlamda yakın zamanda sosyal bilimlerde de sık-

lıkla kullanılan kalitatif araştırma yöntemleri hemşirelikte bilgi üretim süreçlerinde kullanılmaya başlamıştır (24).

Bilimsel gelişmenin en temel aracı olan araştırmaya dayalı kanıtların sağlık hizmeti uygulayıcılarının eylemlerine yeterince yansımaması da teori ve uygulama arasındaki boşluğu büyütülmektedir (46,47). Her yıl yayınlanan çok sayıdaki sağlık araştırmalarının yalnızca küçük bir yüzdesi uygulamaya geçirilmektedir. Hemşireler, araştırma bulgularını uygulamalarına entegre etmede için birçok engelle karşı karşıya olduklarını belirtmektedir (46). Bu engellerin önde gelenleri arasında; hemşirelerin fazla iş yükü altında kalmalarından dolayı araştırma, okuma (43) ve yeni fikirleri uygulamak için yeterli enerji veya zamanın kalmaması, personel eksikliği, araştırma bilgilerine erişim sınırlılığı, araştırma bilgisi eksikliği, idari destek eksikliği, uygulamayı değiştirme yetkisinin olmaması ve araştırmayı uygulamaya entegre edecek olanakların olmaması sıralanmıştır (46). Öte yandan, hemşirelikte, hemşirelerin metin tabanlı veya elektronik kaynaklardan çok meslektaşlarından öğrenmeyi tercih ettikleri de bildirilmektedir. Bu kültür, hemşirelik eğitiminde bilgiyi sınıftan uygulama ortamlarına aktarmada yaşanan güçlükler ile ilişkilendirilmektedir (43).

Teori-uygulama boşluğuna neden olan diğer bir engel de, klinik eğitimcilerin sınırlı sayıda olması ve yeterli deneyimlerinin olmamasıdır. Günümüzde çağdaş ve yenilikçi müfredat programlarının geliştirilmesi ve mevcut müfredat programlarının klinik uygulamaya aktarılacak bilgiler ile güncellenmesinde klinik eğitimcilerle olan ihtiyaç artmıştır. Bununla birlikte klinik eğitimcilerin özellikle klinik ortamlarda teori ve uygulama arasında bağlantıyı sağlama ve hemşirelik öğrencilerine bu bağlantıyı kurmalarında rehberlik etme rolleri de yaşamsal bir önem kazanmıştır (43).

KİLİT NOKTA

Hemşirelik artık sadece hekimin direktiflerini sorgulamadan yerine getiren sadık bir yardımcı değil, uygulamalarını ürettiği bilimsel bilgi birikimi ve kanıtlarına dayandıran, bireye bütüncül bir anlayışla sistematik bakım sunan bir sağlık profesyoneli.

Mesleğin önemli çabalarına rağmen, teori-uygulama boşluk uzun zamandır dünya çapında hemşire eğitimciler, klinik uygulayıcılar ve öğrenciler için bir endişe kaynağı olmaktadır (43). Hemşirelikte teori ve uygulama arasındaki boşluğun doldurulması ancak teorinin uygulamaya dönüştürülmesiyle gerçekleşebilir (23). Uygulamalı bir disiplin olan hemşirelik mesleğinde teorik bilgiyi uygulamaya aktarabilmek ve hemşirelik uygulamalarına güçlü bir bilimsel taban oluşturabilmek için her şeyden önce uygulamaya hizmet edecek eylem (hemşirelik bakımına özgü) araştırmalarının yapılması gerekmektedir. Hemşirelik bakımına yönelik araştırma bulguları ve sonuçlarının uygulamaya yansıtılması; hemşirelik uygulamalarının bilimsel temellere dayandırılmasını, hemşirelikte üretilen bilginin kullanılıp geliştirilmesini, hemşirelik bakımı yeterliliğinin artırılmasını, uygun maliyetli ve etkili bakım verilmesini, doğru sağlık politikalarının oluşturulmasını, hemşirelerin mesleki otonomilerinin ve motivasyonlarının artırılmasını sağlamaktadır (47).

KİLİT NOKTA

Hemşirelikte araştırmalar başlangıçta uygulama için gerçekte gereksinim duyulan ve hemşireliğin özü olarak tanımlanan bilgiyi oluşturmaya hizmet edememiş ve sonuç olarak “hemşirelik nedir” (uygulama) ve “ne olmalıdır” (teori) arasında bir boşluk doğmuştur.

7. HEMŞİRELİK BİLİMİNİN GELİŞMESİNDE OLUMLU ETKENLER

21. yüzyılın başından bu yana, sağlık hizmetlerinde yaşanan hızlı değişimler ve sağlık bilimlerindeki keşifler, hemşirelik uygulama ve araştırmalarının yönünü de değiştirmiştir. Uygulama ve araştırmalardaki bu değişimlerde, aynı zamanda toplumsal yaşam şartlarındaki değişimler ve teknolojiye gelişmelerin de büyük payı olmuştur. Sağlık hizmetleri teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler, hemşirelik bilgi üretim süreçlerini de olumlu yönde etkilemiş ve uygulamaya ilişkin yeni bilgilerin üretiminde iyileştirmelere katkı sağlamıştır (20).

Uygulamalı bilimlerdeki gelişmeler, yenilikçi ve disiplinli bir bilimsel iş gücü gerektirmektedir (48). Hemşirelikte bu bilimsel işgücünün yeterli düzeye

getirilme çabaları da aynı zamanda hemşirelik bilimindeki gelişmelere hız katmıştır. Bu bağlamda hemşirelik doktora programları bilimsel araştırmalar yoluyla hemşirelik bilgi birikimini artırmada, akademik uzmanlık alanlarında bilimsel iş gücü oluşturmada ve hemşireliğin bilimselleşme sürecinde kilit noktada yer almıştır (20).

Bakımın kalitesi, eğitim ve uygulayıcının kalitesi ile doğrudan bağlantılıdır ve bakımın kalitesi “hemşire-birey” sürecine odaklanmaktadır. Hemşire-birey süreci; her bir bireyi bir insan olarak tanımayı, hemşirelik biliminde yeni keşiflere açık olmayı, farklı görüşlere saygı duymayı, yargılayıcı olmamayı, insanların yaşam kalitesi için onların otonomilerini geliştirmeyi ve seçimlerinde onlara özgür olduklarını hissettirmeyi içerir (49). Bilimsel bilgi üretimi, hemşirelik eğitimi ve klinik uygulamalardaki gelişmeler ile “hemşire-birey” sürecinin derinliği artmış ve hemşirelikte yakın zamanda çeşitli uzmanlık alanları doğmuştur. Ortaya çıkan bu uzmanlık alanlarının hızlı gelişimi ve bunların hemşirelik bilimi için önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu bağlamda hemşireliğin geleceğini ancak “hemşire-birey” sürecine odaklanmış çeşitli uzmanlık alanlarındaki akademisyen ve uzman uygulayıcılar inşa edecektir (20). Hemşirelik disiplini bu felsefeye sahip ve bilimsel donanımını giderek artırma çabası içinde olan mensupları ile güçlenmeye devam etmektedir.

Hekimin tedavi süreçlerindeki başarısı, hemşirelik bakımının yeterliliğine ve kalitesine bağlıdır. Hemşirelik uygulamalarının yeterliliği ise, hemşirelik uygulama standartlarına, disiplinin etik kurallarına, eleştirel düşünme becerisine, insanlığın iyileştirilmesine odaklanan bir değer sistemine, yaşam boyu öğrenme anlayışına ve hemşirelik mesleğine aidiyete bağlıdır (49). Hemşirelik artık sadece hekimin direktiflerini sorgulamadan yerine getiren sadık bir yardımcı değil, uygulamalarını ürettiği bilimsel bilgi birikimi ve kanıtlarına dayandıran, bireye bütüncül bir anlayışla sistematik bakım sunan ve tüm sağlık profesyonelleri tarafından eksik/hatalı sağlık müdahaleleri uygulandığında bu durumu sorgulayan ve gerektiğinde hastayı savunan işbirlikçi bir sağlık profesyoneli (30). Hemşirelerin bu eşsiz profesyonel duruşu hemşirelik biliminin gelişimine ivme kazandırmış ve kazandırmaya da devam edecektir.

Hemşireliğin entelektüel gelişimi, analitik düşünme yeteneği, bilimsel bilgisine dayalı sistematik bakım uygulamaları ve doğru karar mekanizmaları onu diğer sağlık profesyonelleri içerisinde daha görünür kılmış, ekip içinde daha yetkin ve daha etkili konuma getirmiştir. Böyle bir konumda olan hemşirelik artık kendini ekip içinde daha etkili ifade edebilmekte ve kararlara daha etkili katılabilmektedir. Hemşirelerin ekip içindeki bu daha güçlü olan konumu onları kendi bilgi birikimini daha da artırma ve daha çok bilimselleşmeye yöneltmiştir (50, 51).

SONUÇ

Bilim 21. yüzyılda hemşireliğe yeni fikirler, yeni araştırma alanları ve yeni araştırma yöntemleri önermiş ve kazandırmıştır. Ayrıca, geleceğin hemşirelik bilim insanlarını ve bakım uygulayıcılarını eğitmek için gereksinimlerin yeniden değerlendirilmesini, birey, aile ve topluma değişen gereksinimleri doğrultusunda kaliteli bakım sunulmasını ve buna yönelik bilimsel araştırmalarla bilgi üretim süreçlerinin güçlendirilmesini sağlamıştır.

Kritik Düşünme Egzersizi

1. Bilim ve hemşirelik bilimi kavramları sizin için ne ifade ediyor?
2. Modern ve postmodern bilimin temel özellikleri nelerdir?
3. Hemşirelik araştırmalarından elde edilen sonuçlar ile hemşirelik bilimini nasıl ilişkilendirirsiniz?
4. Sağlık hizmetleri teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler, hemşirelik bilgi üretim süreçlerini nasıl etkilemiştir?
5. Hemşirelik uygulamalı bir bilim midir?
6. Paradigma kavramı sizin için ne ifade ediyor?
7. Hemşireliğin temel paradigması nedir?
8. Hemşireliğin metaparadigmaları nelerdir?
9. Hemşirelik biliminin gelişimindeki engeller nelerdir?
10. Hemşirelikteki teori-uygulama boşluğunun nedenleri nelerdir?
11. Hemşirelik biliminin gelişimindeki olumlu etkenler nelerdir?

KAYNAKÇA

1. Orem D.E., Taylor S.G. Reflections on Nursing Practice Science: The Nature, the Structure, and the Foundation of Nursing Sciences. *Nursing Science Quarterly* 2011; 24(1): 35–41.
2. Fawcett J. Thoughts About Nursing Science and Nursing Science Revisited. *Nursing Science Quarterly* 2020; 33(1): 97–99.
3. Reed P.G. Moving On: From Metaparadigm to Midparadigm for Knowledge Development. *Nursing Science Quarterly* 2020; 33(1): 38–40.
4. Smith M.C. Regenerating Nursing's Disciplinary Perspective *Advances in Nursing Science* 2019; 42(1): 3–16.
5. TDK Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.07.2022).
6. Meleis A.I. *Theoretical Nursing: Development and Progress*: Lippincott Williams & Wilkins. 2011.
7. Parse R.R. Parsesciencing: A Basic Science Mode of Inquiry. *Nursing Science Quarterly* 2016; 29: 271–274.
8. Kuhn T.S. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çeviri: Kuyaş, N. (2017). İstanbul: Alan Yayıncılık 1995: 10-93.
9. Cobern W.W. The Nature of Science and the Role of Knowledge and Belief. *Science & Education* 2000; 9(3): 219–246.
10. Douglas H. Pure Science and the Problem of Progress. *Studies in History and Philosophy of Science Part A* 2014; 46: 55–63.
11. Adugit Y. Modernizm, Postmodernizm, Marksizm: Felsefe Ekibi Dergisi 2005; 2: 3-17.
12. Alemdar M., Aydemir S. Eğitimde Modern ve Postmodern Paradigmalar, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)* 2022; 13(47): 422-436.
13. Kahraman S. Modern ve Postmodern Düşünceler Hemşirelik Felsefesini Etkiledi Mi? C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2008; 12(2):56-61.
14. Ertürk R. Modern ve Postmodern Düşüncelerde Bilim. *Felsefe Dünyası* 2004; 2(40): 65-76.
15. Yaşayan G. Postmodernizm: "Modernizm" in Kimlik Kaybı: *Felsefe Ekibi Dergisi*, 2005; 2: 31-34.
16. Good R, Shymansky J. Nature-of-Science Literacy in Benchmarks and Standards: Post-Modern/Relativist or Modern/Realist? *Science & Education* 2001; 10: 173–185.
17. Hosseinali N, Kazem S. Methodology And Epistemology In Post - Modern Approach. *Political Science Quarterly* 2010; 12: 35-55.
18. Kemp L.J. Modern to Postmodern Management: Developments in Scientific Management. *Journal of Management History* 2013; 19(3): 345-361.
19. Watson J. Clarifying the Discipline of Nursing as Foundational to Development of Professional Nursing. *Texto & Contexto - Enfermagem Versão Impressa Issn 0104-0707* versão On-Line Issn 1980-265x, *Texto Contexto - Enferm.* 2007; 26(4), <http://dx.doi.org/10.1590/0104-07072017002017editorial4>.
20. Henly S.J., McCarthy D.O., Wyman J.F., Alt-White A.C., Stone P.W., McCarthy A.M., Redeker N.S., Dunbar-Jacob J., Titler M.G., Conley Y.P., Heitkemper M.M., Moore S.M. Emerging Areas of Nursing Science and Phd Education for the 21st Century: Response to Commentaries. *Nursing Outlook* 2015b; 63(4): 439-445.

21. Lewandowska A, Lichota L, Lewandowski T, Laskowska B. Perception of Nursing as a Scientific Discipline and Nurse Profession by Students of Nursing. *Journal of Education, Health and Sport* 2018; 8(2):106-119. eISSN 2391-8306. doi <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1170856>.
22. Queirós P.J.P. The Knowledge in Nursing and the Source of This Knowledge. *Escola Anna Nery* 2016; 20(3): e20160079. <https://doi.org/10.5935/1414-8145.20160079>.
23. Karagözoğlu Ş. Bilim, Bilimsel Araştırma Süreci ve Hemşirelik. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2006; 64-71.
24. Karagözoğlu Ş. Bilimsel Bir Disiplin Olarak Hemşirelik. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2005; 9(1): 6-14.
25. Roy C. Nursing Knowledge in the 21st Century Domain-Derived and Basic Science Practice-Shaped. *Advances in Nursing Science* 2019; 42(1):28-42. doi: 10.1097/ANS.0000000000000240.
26. Parse R.R. Nursing: A Basic or Applied Science. *Nursing Science Quarterly* 2015; 28(3): 181-182.
27. Henly S.J., McCarthy D.O., Wyman J.F., Heitkemper M.M., Redeker N.S., Titler M.G., McCarthy A.M., Stone P.W., Moore S.M., Alt-White A.C., Conley Y.P., Dunbar-Jacob J. Emerging areas of science: Recommendations for Nursing Science Education from the Council for the Advancement of Nursing Science Idea Festival. *Nursing Outlook* 2015a; 63(4): 398-407.
28. Banfield B.E. Nursing Agency: The Link Between Practical Nursing Science and Nursing Practice. *Nursing Science Quarterly* 2011; 24(1): 42-47.
29. Handley M.A., Gorukanti, A., Cattamanchi, A. Strategies for Implementing Implementation Science: A Methodological Overview. *Emergency Medicine Journal* 2016; 33(9):660-4. doi:10.1136/emmermed-2015-205461.
30. Oliveira M., Dendasck C.V., Oliveira E. The Art and Science of Nursing. *Multidisciplinary Scientific Journal. Special Edition of Health.* 2017; 11(4): 18-23. ISSN: 2448-0959.
31. Pickens, J.M. Self-Care, Nursing Theory and Evidence-Based Practice, by S. G. Taylor and K. Renpenning. (New York: Springer, 2011). *Nursing Science Quarterly* 2013; 26(3): 292-293.
32. Vonarx N. The Body in Nursing Discipline: An Essential to Link the Four Concepts of the Metaparadigm. *Rech Soins Infirm* 2016; 127: 8-15. doi: 10.3917/rsi.127.0008.
33. Hirani S.A.A., Richter S., Salami B.O. Realism and Relativism in the Development of Nursing as a Discipline *Advances in Nursing Science* 2018; 41(2): 137-144. doi: 10.1097/ANS.0000000000000207.
34. Ceolin S., Piriz M.A., Mendieta M.C., González J.Z., Heck R.M. Elements of the Socio-Critical Paradigm in Nursing Care Practices: An Integrative Review. *Revista da Escola de Enfermagem da USP* 2017; 51: e03267. <https://doi.org/10.1590/s1980-220x2016037003267>.
35. Bahramnezhad F, Shiri M., Asgari P. and Afshar P.F. A Review of the Nursing Paradigm. *Open Journal of Nursing* 2015; 5:17-23. <http://dx.doi.org/10.4236/ojn.2015.51003>.
36. Deliktas A., Korukcu Ö., Aydın R., Kabukcuoglu K. Nursing Students' Perceptions of Nursing Metaparadigms: A Phenomenological Study, *The Journal of Nursing Research* 2019; 27(5): 1-9.
37. Özkan H.A., Akduran F. Hemşirelikte Paradigmaların Önemi, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2014; 11(2): 3-5.
38. Fawcett J. Middle Range Nursing Theories are Necessary for the Advancement of The Discipline. *Aquichan*, 2005; 5(1): 32-43.
39. Bender M., Feldman M.S. A Practice Theory Approach to Understanding the Interdependency of Nursing Practice and the Environment Implications for Nurse-Led Care Delivery Models. *Advances in Nursing Science* 2015; 38 (2): 96-109.
40. Vonarx N. The Body in Nursing Discipline: An Essential to Link the Four Concepts of the Metaparadigm. *Rech Soins Infirm* 2016; 127: 8-15. doi: 10.3917/rsi.127.0008.
41. Saifan A., Devadas B., Daradkeh F, Abdel-Fattah H., Aljabery M. ve Michael L.M. Solutions to Bridge the Theory-Practice Gap in Nursing Education in the UAE: A Qualitative Study. *BMC Medical Education* 2021; 21:490.
42. Zarea K., Karimi Z., Mohammadhossini S., Khoshknab M.F. Factors Related to Theory-Practice Gap in Clinical Nursing: A Narrative Review. *International Journal of Advanced Biotechnology and Research* 2017; 8(4):1550-1560.
43. Akram A.S., Mohamad A., Akram S. The Role of Clinical Instructor in Bridging the Gap between Theory and Practice in Nursing Education, *International Journal of Caring Sciences* 2018; 11(2): 876-882.
44. Shahzadi C., Kousar R., Hussain M., Waqas A., Gilani S.A., Safdar M. The Assessment of Gap between Theory and Training Classes in Nursing Education System: A Case of University of Lahore, Pakistan *Saudi Journal of Medical and Pharmaceutical Sciences* 2017; 3(8): 896-906. doi: 10.21276/sjimps.
45. Zarzycka D., Dobrowolska B., Slusarska B., Wronska I., Cuber T., Pajnkihar M. Theoretical Foundations of Nursing Practice in Poland. *Nursing Science Quarterly* 2013; 26(1): 80-84.
46. Al Khalailah M., Al Qadire M., Musa A.S., Al-Khawaldeh O.A., Al Qudah H., Alhababbeh A. Closing the Gap Between Research Evidence and Clinical Practice: Jordanian Nurses' Perceived Barriers to Research Utilisation. *Journal of Education and Practice* 2016; 7(8): 52-57.
47. Karabulut N. Gürçayır, D., Yaman Aktaş, Y. Hemşirelik Araştırma Tarihi. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi* 2019; 10(2): 121-128. <https://doi.org/10.31067/0.2018.48>.
48. Grady P.A. Advancing Science, Improving Lives: NINR's New Strategic Plan and the Future of Nursing Science. *Journal of Nursing Scholarship* 2017; 49(3): 247-248.
49. Damgaard G., Bunkers S.S. Revisited: The South Dakota Board of Nursing Theory-Based Regulatory Decisioning Model. *Nursing Science Quarterly* 2012; 25(3): 211-216. <https://doi.org/10.1177/0894318412447552>.
50. Thoun, D.S. Specialty and Advanced Practice Nursing: Discerning the Differences. *Nursing Science Quarterly*, 2011; 24(3): 216-222.
51. Broomme M.E. Revisioning the Science of Nursing, *Nursing Outlook*, 2014; 62(3): 159-161.